

»MOBY DICK«S FORFATTER

Den amerikanske forfatter Herman Melville, hvis store roman »Moby Dick« af eftertiden er blevet betegnet som en genistreg, var i sin levetid temmelig ukendt — han blev i bedste fald forhånet for sine bøger. — Flemming Christian Nielsen skriver her om hans kranke livsskæbne.

At være ukendt af samtiden, men opdaget af eftertiden og betragtet som geni, er en krank skæbne for en kunstner. Dog er det gået mange på den måde, blandt andre den amerikanske digter Herman Melville.

Han blev født i 1819 i en ret velstående familie, men da faderen døde, og USA ikke var noget velfærdssamfund, måtte Melville som 14-årig forlade skolen og selv tjene til livets ophold. Han prøvede mange brancher: kontormand, handelsmand og skolelærer. Det lå imidlertid ikke rigtigt for ham; han er en af de urolige sjæle i amerikansk litteratur.

Som 18-årig stak han til søs, drevet af både eventyrtrang og fattigdom, og på havet var der penge at tjene. Han oplevede store ting, var orlogsgast på et amerikansk krigsskib og hvalfanger; han deltog i mytteri, rømmede til sidst og levede en tid blandt de vilde på en sydhavne.

Det varede seks år, inden han kom hjem igen og måtte konstatere, at her hørte han i hvert fald ikke til. Han, der som ungt menneske

havde stået på havnen i New York og set de forventningsfulde indvandrere fra Europa stige i land med kone og børn, var blevet en rodløs skikkelse. Nu havde han oplevet havet i al dets væld og gru og havde fået sin eventyrlyst tilfredsstillet, men var blevet den Ismael, han gang på gang identificerer sig med i sine romaner, Ismael, der var Abrahams og trækvinden Hagers illegitime søn og intetsteds hørte hjemme.

Nu må det ikke forstås derhen, at han blev et ensomt menneske. Han var nemlig en dannet ung mand, der havde oplevet eventyr, som var aldeles ukendte for de fornemme New York'ere, i hvis hjem han blev en velset gæst.

I 1846 skrev han en bog »Typee« om sine oplevelser blandt de vilde på Sydhavsøerne, og året efter en fortsættelse »Omoo«. Melville fik succes, både i Amerika og Europa. Han tjente godt på bøgerne, giftede sig og købte en ejendom i Pittsfield. De to bøger karakteriserede han selv som rejsebeskrivelser, men det meste af stoffet har han digtet eller lånt fra andres bøger. Det mest interessante ved romanerne er deres samfundskritik. Han skriver f. eks., at de vilde ikke har nogen af de »irritationskilder, som de dannede har udpekuleret for at adlægge deres egen lykkelighed« og samtidig har »mere forfinede begreber om menneskelighed end vi selv«.

I den næste bog »Mardi« begynder den symbolik at trænge igennem, der fremtidig skulle blive hans styrke og hans ulykke — i »Mardi« er den endnu uregerlig og utømmet. Bogen blev en stor fiasko og solgtes dårligt.

For at undgå de påtrængende kreditorer, begyndte han igen at skrive om sine egne oplevelser. —

Resultatet blev »Redburne« og »White Jacket«. Den første skildrer hans oplevelser som sømand, den anden hans erfaringer som orlogsgast. Begge de unge mænd Redburn og White Jacket er bygget over skikkelsen Ismael, de er outsiders og udstøede.

Bøgerne solgtes godt, og Melville kunne igen trække vejret frit. Han fik endog råd til at foretage en rejse til Europa, og bagefter så han sig om i USA. Der er ingen tvivl om, at dersom han havde fortsat med disse halvt selvbiografiske skrivelser, kunne han økonomisk have klaret sig godt. Ej heller lader det til, at han var udtømt for stof. Bøgerne formelig sprudler af fortællelyst, eventyr og spænding, men

Herman Melville.

en tanke spogede stadig i hans hjerne, og det var ideen om at skrive en gigantisk symbolsk roman, som han med fiasko havde forsøgt det i »Mardi«.

Tanken forløstes i årene omkring 1850 og fik sit geniale udtryk i »Moby Dick«, romanen om den hvide hval, uden diskussion Melvilles hovedværk. Vi skal først senere vende tilbage til indholdet i denne bog — den hvide hval nærmer man sig kun ad omveje — men foreløbig se på, hvorledes det videre gik Melville.

»Moby Dick« fik en dårlig kritik, dog næppe så nådesløs, som man siden har villet hævde, men alligevel var salget elendigt. Amerika var endnu ikke moden til en forfatter af Melvilles type, og i søfartsnationen England forstod man ikke — eller ville ikke forstå — at en udlænding kunne skrive om havet og dets mænd — det havde kaptajn Marryat haft eneret på, skønt han var af en helt anden skuffe. Denne modtagelse tog hårdt på Melville, men led en voldsom kraftanstrengelse med han liden ud og fik i 1852 på egen bekostning udgivet romanen »Pierre«, en knugende og livsfornægtende beretning om fædrenes synder, der nedarves på børnene. »Pierre« er endnu sværere tilgængelig end både »Mardi« og »Moby Dick«. Melville har her søgt at genskabe den store klassiske tragedie, men ærlig talt, det er ikke lykkedes ham; sproget er blevet så fyldigt og krævende, at det sprænger sig selv inden romanens slutning. Havde »Moby Dick« fået en dårlig kritik, så var det for intet at regne mod den medfart, der blev »Pierre« til del.

Nu var det slut. »Moby Dick«, den bog, der nævnes på linie med »Illiaden«, »Odyssens«, »Rodion Raskolnikov«, havde knust sin forfatter.

Melville gav op. Familien skaffede ham en stilling som toldembudsmand i New York, han arvede et mindre beløb og levede i det ydre stille og ubemærket til sin død i 1891. Hans bitterhed var stor, i den litterære verden var han fuldstændig glemt, og han plejede kun omgang med digteren Nathaniel Hawthorne og dennes hustru. Han fortsatte sin forfattervirksomhed; om end han ikke fik udgivet større bøger, så dukkede der dog adskillige noveller og kortere romaner fra hans hånd op i et par litterære tidsskrifter, der startedes omkring århundredets midte. Ved sin død efterlod han manuskriptet til en lille roman »Billy Budd«, der udkom

på dansk i serien »Levende Litteratur« i 1952. Den er for nylig kommet i nyt oplag og danner grundlag for en fortræffelig film.

Så vidt vides er kun to af hans produkter fra tidsskriftperioden oversat til dansk, nemlig den lange novelle »Skriveren Bartleby« (udkommet som nr. 213 i »Hasselbalchs Kulturbibliotek« og den lille roman »Benito Cereno« (udgivet i Wangel's Klassikerserie i 1956). »Skriveren Bartleby« er en rystende novelle om den ubønhørlige skæbne og rummer i sig psykologiske problemer så skæbnesvangre, at de i samtidens litteratur kun genfindes hos Søren Kierkegaard, hvem Melville ikke har læst, men de to vil have kunnet forstå hinanden, så nært beslægtede er de.

En New York sagfører ansætter en vis Bartleby som skriver på sit kontor, han viser sig at være dygtig, men har en særhed: når man beder ham konferere eller gå et ærinde, svarer han blot med ubygelig knaphed: »Jeg vil helst ikke«. Denne mærkelige tale bereder naturligt nok sagføreren et chok. Han beskæftiger sig indgående med Bartleby og opdager, at denne tilsyneladende hverken har en fortid eller en familie, han er blot en anonym kontorist, men er han samtidig sagføreren's broder eller næste? Ja, dette spørgsmål fanger ham i et psykologisk dilemma, som han synes at løse, både til fordel for sig selv og samfundet. Den ubønhørlige skæbne indhenter ham dog, og der findes alligevel ingen løsning. Til slut antyder Melville en mulig løsning — vel af hensyn til de fordringsfulde tidsskriftlæsere — men en løsning, der både gør Bartleby endnu mere ejendommelig og det psykologiske problem endnu mere uøseligt.

»Benito Cereno« er tilsyneladende en romantisk gyser, skrevet efter bedste R. L. Stevenson mønster. Den er dog langt mere end dette.

Fortsættes side 10

»MOBY DICK«S FORFATTER ...

(Fortsat fra side 6)

Den er en beretning om det godes og det ondes kamp både i hele tilværelsen og i det enkelte menneskes indre. Kaptajn Delano står i kontrast til Benito Cereno. Den første er den uskyldige, der har oplevet det onde, men kan glemme det igen på grund af sin uskyldigheds usårighed. Benito Cereno derimod har erfaret det onde i alle dets nuancer, han har set ind i menneskesindets afgrunde, og er ikke i stand til at leve videre med denne viden.

I »Benito Cereno« genskabes det majestætiske billede af havet, der udtrykkes i de store romaner. I indledningen findes følgende smukke skildring:

»Alting var stumt og roligt, alting gråt. Havet virkede ganske stillestående, selvom det bølgedes af lange dannelser, og vandfladen skinnede som riflet bly, kølnet og stivnet i støbeformen. Himlen lignede en grå kappe. Sværme af flakkende grå fugle, knap til at skelne fra de flakkende grå tågestrejt, de fløj imellem, strøg lavt og rastløst hen over vandet som svaler over markerne før uvejr. Skygger, der bebudede mørkere skygger forude.«

Jeg skal i en senere artikel vende tilbage til »Moby Dick«, det er en bog, som kræver tålmodighed og ro hos læseren. Melvilles fortjeneste er ikke hans intellekt og fantasi, men hans vældige ro og tankefyldte.

Herman Melvilles død vakte ingen større opmærksomhed. I »New York Times« kunne man læse en kort notits om, at toldinspektør H. Melville var død i en alder af 72 år, det oplystes videre, at han vist i sine yngre dage havde skrevet et par bøger.

FLEMMING CHR. NIELSEN

»MOBY DICK«

Stud. mag. Flemming Chr. Nielsen, der forleden skrev om den amerikanske romandigter Herman Melville, fortæller her om Melvilles hovedværk, »Moby Dick«

I en tidligere artikel har jeg fortalt om Herman Melville og hans bøger med undtagelse af hvalfangsteromanen »Moby Dick«, der hører til verdenslitteraturens mesterværker, men desværre er alt for lidt kendt.

»Moby Dick« er en kæmpe af en roman på omkring 600 sider. I 1955 blev bogen oversat til dansk af Mogens Bolsen og udkom i et udstyr, der fuldtud var dens eneste position i verdenslitteraturen værdig, illustreret med træsnit af Sv. Havsteen Mikkelsen og med et medvidende, indtrængende og omfattende forord af Martin A. Hansen. Før den tid havde vi kun Peter Freuchen's stærkt forkortede gengivelse på dansk, hvori de geniale beskrivelser af havet og dets mænd, de levende skildringer af hvalfangstens teknik og det daglige liv på et hvalfangerskib næsten fuldstændigt var udeladt — romanens ånd og atmosfære manglede så at sige. Alt dette fik vi derimod med i den nye oversættelse, og det er blandt andet på grund af disse beskrivelser, at »Moby Dick« er blevet sammenlignet med »Iliaden« og »Odysseen«, hvor hverdagslivet også skildres i lange, rolige og realistiske afsnit.

Det er uoverkommeligt at skildre handlingsgangen i et værk af et sådant omfang, vi må nøjes med et resumé:

Historiens fortæller præsenterer sig kort og knapt for læseren med ordene »kald mig Ismael«. Ismael er kendt fra det gamle testamente, han er trækkvinden Hagar's søn. Patriarken Abraham er hans far. Men han er en ud-

stedt, der står uden for patriarkerens slægt. En hjemløs omstrejfer ligesom romanens fortæller, hvis tidligere liv kun lige berøres — han har været skolelærer, men tager for reaktionens skyld på hvalfangst — vi får ikke flere oplysninger om ham. Han står uden for romanens begivenheder. Han er blot historiens vidne og læggtager. Til slut er han den eneste overlevende og forsvinder ud af tragedien i en ligkiste. Han reddes af hvalfangerskibet »Rachel«, der »under det stadige krydstogt efter sine savnede børn kun fandt endnu en forældreløs.

En tåget og iskold aften kommer Ismael til en havneby. Han vandrer længe omkring og føler sig som Lazarus, der må ligge uden for den rige mands dør. — Længs om længe finder han et billigt værelse, et sted hvor man sælger sømændene »delirium og død«, og går indenfor. Samme nat møder han sine to rejsekammerater på den store færd. Den ene er styrmanden Bulkington, en prægtig atlet, men samtidigt et menneske, der i sig rummer drømmen om noget uuhængselt og fjært. Han skildres i et kort strålende kapitel stående til rors en tindrende vinternat. Den anden er Queequeq, en tidligere menneskesøder fra en ø, der ikke står afmærket på noget søkort. Han lever af at sælge præparerede menneskehoveder, og ligner selv et kranium, der længe har ligget under jorden. Han er ligesom biblens Ismael en høvdingesøn, udstedt, men hæderlig, trofast og god.

Handlingen er ikke i gang endnu. Mange forberedelser ska træffes. Næste dag, det er en søndag, går Ismael i kirke og hører præsten Mappels prædiken om profeten Jonas, der ville flygte fra Herrens vrede, men indhente, og hvirvles ned i hvalen Levia thans bug, det underste land af rædelernes bund. Ligesom Jonas siger fader Mapple, er vi alle uly-

dige profeter, der er slugt af uhyret. Det er en prædiken, der i al sin simpeltthed og storladenhed gør et dybt indtryk på Ismael og på læseren, og den er ikke tilfældigt indlagt i romanen, den er en del af romanens sjæl og krop, som alt hos Melville er det.

Nogle dage efter forhyres Ismael med hvalfangeren »Pequod«, hvis kaptajn er Akab. Læseren er ikke straks moden til at møde denne enbenede galing og gigant, der har set »store undere end bølgeræc.

Svend Havsteen-Mikkelsens omslags-træsnit til den danske oversættelse af »Moby Dick«.

Akab er en konge fra det gamle testamente, der faldt fra den sande Gud. Han er en oprører, der — ligesom Jonas — vil sprænge meningen med tilværelsen, og da han bliver dræbt, kommer hændene og slikker hans blod op. — Med denne kong Akabs navnebrøder er det altså, at Ismael forhyres. Han er ikke stolt ved det, navnlig ikke, da en gammel sømand kommer og advarer ham før afrejsen. Den vise gamle hedder Elias som den profet, der blev sendt af Gud for at forkynde straffen over kong Akab. —

Kaptajn Akabs tyranni på hvalfangeren er, tror jeg, et skræmmende billede af diktatorernes og førerens vanvid — det fortælles, at han engang har spytet i et sølvbæger foran et alter.

Endelig en dag afgår skibet med både Ismael, Queequeq og Bulkington om bord. Men kaptajn Akab har stadig ikke vist sig. Dog en morgen står han på dækket med sit kunstige ben lavet af en hvalkæbe. Melville sammenligner ham med et menneske, der er revet bort fra foden, netop idet den har svedet hans lemmer uden at berøve dem deres gamle styrke og kraft. Hvalen Moby Dick har bitt kaptajn Akabs ben af et stykke over knæet, engang han var på jagt efter den. Nu åbenbares det, at målet med tog-

et skib, samt smeden, der har ødelagt sit liv ved druk og mistet både kone og børn. Disse og mange, mange andre bliver Ismaels skibskammerater.

Som en røgøjle om dagen og en ildstøtte om natten krydser »Pequod« nu frem over havet, i vejre, når lynene glimter i kaptajn Akabs øjne, og i magsvejr, når han ikke viser sig på dækket. Ind imellem er der lange beskrivelser af forskellige slags hvaler, livet om bord og mandskabets samtaler og skænderier og uoverensstemmelser. — Endnu har man ikke mødt Moby Dick. Ligesom kaptajn Akab er Moby Dick af så vældige dimensioner, at læseren omhyggeligt må forberedes til mødet.

Dette er en gigantisk odysse.

Endelig dukker Moby Dick op, og fangsten går ind. Den beskrives i vældige billeder. Melville er i sandhed en mester. Kaptajn Akab går i båden og får slynget sin lanse i uhyret, men dyret er ham for mægtigt. Han kastes over bord og kvæles i harpunlinen — hans rejse er endt. Skibet værres af Moby Dick, besætningen drukner. Ismael hvirvles med ned. Men da han er den, der står udenfor historien, reddes han — her gælder kun de episke love. Tragedien bliver dobbelt så tragisk, da ikke blot besætningen drukner, men også en ørn, himlens kongelige fugl og en levende del af verden, der samme dag vikles ind i et stykke sejludug i masten. Den kan ikke komme fri og må gå til hunds.

Dette resumé rummer selvsagt kun antydninger af alt det, der findes i »Moby Dick« — den handler simpeltthen om alting. »Pequod« er selve kloden, der sejler gennem rummet med sin last af godhed og ondskab, lykke og ulykke, vilje og blind underkastelse, sejler mod sin undergang med de ulydige profeter om bord.

Jeg skal nøjes med de nævnte antydninger, men jeg tør love læseren af »Moby Dick«, at om han ellers har tålmodighed og ro til at komme gennem denne svimlende og knugende beretning, vil han komme til at elske denne bog og denne rejse.

FLEMMING CHR. NIELSEN